

<http://dx.doi.org/10.16926/pd.2021.03.03>

Jarosław JAGIEŁA

<https://orcid.org/0000-0001-5025-076X>

Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy im. Jana Długosza w Częstochowie

Ramy odniesienia w analizie transakcyjnej

Streszczenie

Obecność ram odniesienia w psychologii dopełnia istnienie tego pojęcia w koncepcji analizy transakcyjnej. W aktualnym rozumieniu jest to struktura powiązanych ze sobą odpowiedzi ze strony zintegrowanego stanu Ja na określone bodźce. Ramy odniesienia zapewniają jednostce możliwość powstania ogólnego układu percepcyjnego, intelektualnego i emocjonalnego wpływającego na działanie. Jest to system wykorzystywany do określenia siebie, innych ludzi oraz świata. Układ odniesienia obecny jest w skrypcie jednostki, podejmowanych przez nią grach psychologicznych oraz transakcjach. W tym ostatnim przypadku są to niejednokrotnie transakcje styczne, zablokowane lub zakwestionowane.

Obok jednostkowych ram odniesienia analiza transakcyjna odnotowuje ich szerszy społeczny i kulturowy kontekst, który stanowi niejako jego podsystem, będąc źródłem tożsamości. Ujawnia się podczas wymiany czy konfrontacji międzykulturowej. Ramy odniesienia jako swoiste okno na świat wpływają na stosunki międzyludzkie i istniejące w nich więzi.

Słowa kluczowe: ramy odniesienia, analiza transakcyjna, transakcje styczne, transakcje blokujące, transakcje zakwestionowane, kulturowe ramy odniesienia.

Analiza transakcyjna (AT) jako jedna z teorii osobowości człowieka i specyficzny rodzaj psychologii społecznej, bo tak aktualnie jest definiowana ta koncepcja, operuje w wielu kontekstach pojęciem ram odniesienia. Rozumienie tego terminu nie różni się zasadniczo od wiedzy, jaką dostarczają nam inne lub pokrewne dziedziny nauki. Dla przykładu – w jednym z popularnych słowników psychologicznych odnajdujemy taką próbę definicji wspomnianej kategorii: „Ramy odniesienia (ang. *frame*) – podstawowe założenie lub zespół założeń, które wspiera pewną interpretację pojęcia i które przy myśleniu na temat tego pojęcia pełni rolę układu odniesienia” (Colman 2009, 622). I dalej autor tego leksykonu wskazuje, że w przypadku rozpatrywania sztucznej inteligencji jest

to struktura wiedzy w aspekcie codziennego życia, takiego jak na przykład dom, który składa się z informacji stałej (przyjmuje się, że wszystkie domy mają ściany, dach i kilka jeszcze innych stałych elementów) oraz „rubryk” (jak się je tu nazywa), które mogą przyjmować różne wartości, reprezentując w ten sposób zmienną część informacji (np. dom może być drewniany, z cegły itd.). W konsekwencji odesłani zostajemy także do kategorii „problemy ramy odniesienia” oraz „efekt ramowania”. Pomijając już fakt, że powyższa definicja grzeszy logicznym błędem „ignotum per ignotum” i błędami translatorskimi, to niezbyt rozjaśnia nam, czym w sensie psychologicznym są wzmiankowane ramy odniesienia. W przypadku problemu związanego z ramami odniesienia ponownie odesłani zostajemy do pojęcia sztucznej inteligencji, a zwłaszcza do kwestii reprezentacji wiedzy i faktu, iż coś się nie zmienia po wykonaniu danej czynności lub zmienia się jako efekt uboczny (tamże, 574). Natomiast efekt ramy odniesienia (ang. *framing effect*) to „efekt, jaki opis, określenie lub prezentacja problemu wywiera na reakcjach na ten problem” (tamże, 174–174). Widzimy zatem, że pojęcie ram odniesienia nieobce jest samej psychologii, choć otwarta pozostaje kwestia, czy w sposób precyzyjny i jednoznaczny przybliży nas do rozumienia tego wielce charakterystycznego i frapującego zjawiska.

Jednocześnie jednak analiza transakcyjna wnosi własne odczytanie i pojmowanie tej wszak niezwykle istotnej kategorii, bez której rozważania nad istotą wielu kwestii tracą swój podmiotowy i przedmiotowy sens. Przywołanie rozumienia ram odniesienia do innych ujęć i dziedzin wiedzy zachęca do komparatystycznych ujęć.

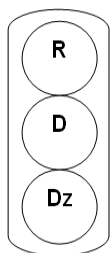
Transakcyjny rozumiany problem ram odniesienia

Zgodnie z definicją przyjętą przez Międzynarodowe Towarzystwo Analizy Transakcyjnej (ITAA) analiza transakcyjna (AT) jest koncepcją osobowości i systematycznej psychoterapii, służącą osobistemu rozwojowi i zmianie (Jagiela 2012, 24). W obecnym kształcie zakres przedmiotowy zarówno teorii, jak i praktyki wykroczył znacznie poza wąsko rozumianą psychoterapię i sięga w dziedzinę naukowej organizacji i zarządzania zbiorowościami ludzi, w różne formy poradnictwa, coachingu czy edukacji. Znajduje zastosowanie wszędzie tam, gdzie mają miejsce relacje międzyludzkie i wpływające stąd konsekwencje.

Kategorią układu odniesienia zainteresowała się na samym początku kształtowania się koncepcji analizy transakcyjnej grupa spokrewnionych ze sobą autorów: Jacqui Lee Schiff, Aaron Schiff oraz Eric Schiff (1975, 290–294). Jacqui Lee Schiff była w tamtym okresie jedną z nauczycielek w ramach ITAA oraz członkiem Rady Powierniczej i Dyrektorem Instytutu Cathexis w Alamo w Kalifornii. Z kolei Aaron Schiff pełnił również funkcję szkoleniowca w ITAA, a także prowadził prywatną praktykę w Colorado Springs. Ostatni z autorów, Eric Schiff, był zarówno członkiem Rady Powierniczej samej ITAA, jak i ab-

solwentem kampusu California School of Professional Psychology w Los Angeles. Wspomniani autorzy jeszcze wielokrotnie dadzą o sobie znać wieloma interesującymi, choć nierzadko kontrowersyjnymi i zbyt daleko idącymi w swoich rozwiązaniach propozycjami dotyczącymi praktyki psychoterapeutycznej, którą był np. specyficznym rozumianym rearendaż (ang. re-parenting, re-parenting) osób wykazujących zaburzenia schizofreniczne (Schiff 1969, 45–75). Natomiast na duże uznanie zasługuje koncepcja tzw. dyskontowania (ang. discounting), rozwijana później przez innych autorów, która wyraża się nieświadomym nierozpoznaniami i ignorowaniem pewnych treści oraz informacji umożliwiających rozwiązanie określonego problemu, z którym boryka się dana osoba (Mellor, Schiff 1975, 295–302).

Rozumienie pojęcia ram odniesienia w tym pierwotnym zaproponowanym przez powyższych autorów wydaniu nawiązuje do podstawowego dla AT modelu stanów ego, zarówno w sensie strukturalnym, jak również funkcjonalnym¹. Każdy ze stanów Ja (Ja-Rodzic, Ja-Dorosły i Ja-Dziecko) z własnym charakterystycznym rodzajem myślenia, odczuwania oraz zachowania łączy się w jedną całość. Rodzic to REAKCJE polegające na zachowaniach, myślach i uczuciach skopiowanych od rodziców lub osób pełniących te funkcje. Dorosły to ODPOWIEDŹ w postaci zachowań myśli i uczuć będących odzwierciedleniem sytuacji „tu i teraz”. Z kolei Dziecko to REAKCJA polegająca na zachowaniach, myślach i uczuciach odtwarzanych z okresu dzieciństwa. W przywołanym artykule Schiffów czytamy: „Punktem odniesienia jednostki jest struktura powiązanych (uwarunkowanych) odpowiedzi (szlaków neuronowych), które integrują różne stany ego w odpowiedzi na określone bodźce. Dostarcza to jednostce ogólnego zestawu percepcyjnego, konceptualnego, afektywnego i działaniowego, który jest używany do definiowania siebie, innych ludzi i świata, zarówno strukturalnie, jak również dynamicznie. W szczególności jest to struktura, w ramach której jednostka odpowiada na takie pytania, jak: „Jak istnieję?”, „Co należy wiedzieć”?, czy wreszcie „Kim jestem?”. Może być postrzegana jako skóra otaczająca stany ego, łącząca je i działająca jako filtr rzeczywistości (ryc. 1).

Ryc. 1. Ramy odniesienia (J.L. Schiff, A. Schiff, E. Schiff 1975, 290)

¹ Obecnie istnieje tendencja do rozdzielania modelu strukturalnego (z oznaczeniami w postaci kótek) od modelu funkcjonalnego (posługującymi się kwadratami), zob. van Beekum (1996), *The Graphics of Ego States*. Pobrane 7 stycznia 2017 ze strony: <https://westtownapps.com/modx2/section-a/>.

„Ludzie nigdy nie mogą wyjść poza swoje własne ramy odniesienia” – stwierdzają jednoznacznie Schiffowie (1975, 290), ale w nich mogą być bardziej lub mniej otwarci w dokonaniu jasnych ocen ich wewnętrznych i zewnętrznych realiów. Ważna będzie w tych przypadkach równowaga. Chociaż w pewnym sensie każda z ram odniesienia ma charakter wewnętrzny, to jednak często pomocne jest rozróżnienie wewnętrznych i zewnętrznych ram odniesienia. Wewnętrzny układ odniesienia to taki, w którym osoba zajmuje się wewnętrznymi bodźcami i fantazjami, a nie sytuacją zewnętrzną. W takich przypadkach percepcja jest często zniekształcona przez nacisk na osobiste uczucia. Zewnętrzny układ odniesienia to taki, w którym dana osoba nadmiernie podkreśla aspekty innych ludzi lub rzeczywistości i dyskontuje aspekty siebie. Na przykład: „Powiedzieli, że nie chcą, żebym to zrobił, więc tego nie zrobiłem”.

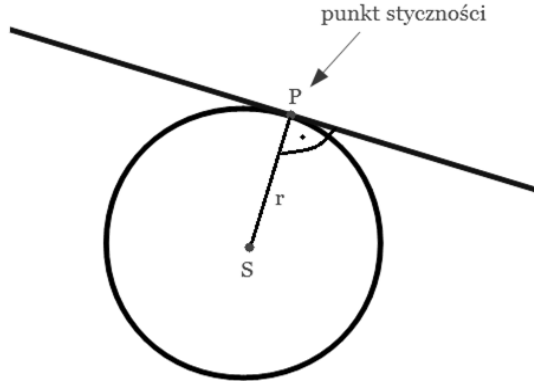
Ramy odniesienia są ściśle powiązane ze skryptem jednostki². Ogromne znaczenie ma tu stan Ja-Rodzic, który w wyniku redecyzji, jaka ma miejsce w procesie terapii, musi zostać redefiniowany. Jego rola wynika z wpływu rodziców lub wychowania we wczesnym etapie rozwoju jednostki. Zmiana układu odniesienia kończy się dopiero wówczas, gdy ponowne decyzje zostaną zintegrowane ze wszystkimi trzema stanami ego pod wpływem informacji dostarczonych z zewnątrz do struktury Ja-Dorosły. Najlepsze efekty uzyskuje się wówczas, gdy wspomniana struktura zasilana jest informacjami z zewnątrz i stan ten nie jest silnie skontaminowany przez sąsiednie stany ego. Terapeuta winien być świadomy specyfiki swojego własnego układu odniesienia oraz faktu, że istnieje wiele funkcjonalnych ram odniesienia. Należy pamiętać, że ramy odniesienia ujawniają się także w innych aspektach koncepcji AT, takich jak: prowadzone przez jednostkę gry interpersonalne oraz transakcje, w jakich dana osoba uczestniczy z innymi. Wart zauważenia jest fakt, że porozumienie między ludźmi następuje wówczas, gdy posiadają zbieżne ze sobą ramy odniesienia albo jest przynajmniej zgoda, że istnieje tutaj koincydencja.

Podobne rozumienie ram odniesienia odnajdujemy w jednym z podstawowych i już najbardziej współczesnych opracowań dotyczących analizy transakcyjnej. Brzmi ona niemal identycznie z wcześniej przywołaną definicją tego pojęcia. Czytamy: „Ramy odniesienia: struktura powiązanych odpowiedzi, które integrują różne stany Ja w odpowiedzi na określony bodziec; zapewniają jednostce ogólny układ percepcyjny, konceptualny, afektywny i związany z działaniem, który wykorzystywany jest do określenia siebie, innych ludzi i świata” (Stewart, Joines 2016, 476–477). Autorzy, poświęcając cały rozdział ramom odniesienia, ukazują na tej podstawie konsekwencje, jakie stąd wynikają dla budowania efektywnych transakcji. Mowa jest o dwóch tego rodzaju przeszkodach w procesie komunikacji, polegających na redefiniowaniu transakcji.

---

² Skrypt (*script life*) w analizie transakcyjnej to nieświadomy program jednostki ukształtowany w przeważającej mierze przez rodziców (lub osoby ich zastępujące) i wyznaczający sposoby myślenia, przeżywania, rozwiązywania konkretnych problemów i innych zachowań adaptacyjnych.

Pierwsza określana jest jako tzw. transakcje styczne, nazywane niekiedy okrężnymi (ang. *tangential transaction*). Przypomina to styczność, z jaką mamy do czynienia w przypadku matematyki (ryc. 2).

Ryc. 2. Styczna w matematyce

Jest to rodzaj z pozoru komplementarnej transakcji polegający jednak na tym, że bodziec i reakcja transakcyjna odnoszą się do różnych spraw lub odwołują się do tej samej kwestii, ale z odmiennych perspektyw, np. *agens* zwraca się z pytaniem: „Czy dobrze dzisiaj spałeś?”, a otrzymuje odpowiedź *respondenta*: „Wstałem wczoraj z bólem głowy”. Nie odpowiada zatem wprost na postawione pytanie, ale w sposób okrężny (tamże, 263–265). Istnieje wprawdzie jakiś tam punkt styczności, ale kierunki jednej i drugiej transakcji są całkowicie odmierne. Autorzy co prawda o tym nie piszą, ale nietrudno zauważyć, że tego rodzaju zabieg manipulacyjny często stosują politycy w telewizyjnych programach publicystycznych, gdy na zadane wprost niewygodne pytanie odpowiadają w sposób okrężny. Jest to najczęściej zabieg świadomy, będący najprawdopodobniej skutkiem odbytych szkoleń. Nie mieści się zatem w klasycznym rozumieniu ram odniesienia, które – jak wiadomo – są nieświadome. Drugim typem są tzw. transakcje blokujące (ang. *blocking transaction*), gdzie unika się podjęcia określonego tematu poprzez zainicjowanie zastępczego sporu wokół definicji lub rozumienia danej kwestii. Ian Stewart oraz Vann Joines posiłkują się z kolei przykładem zaczerpniętym z terapii grupowej (tamże, 265). Na pytanie terapeuty: „Jak się czujesz?” jeden z uczestników odpowiada: „Masz na myśli emocjonalnie czy fizycznie?”. Istnieje duże prawdopodobieństwo, że uczestnicy tego rodzaju transakcji wdadzą się za chwilę w szczegółową definicję danej kwestii czy problemu. Dobry przykład zablokowanej transakcji, która *nota bene* zaczęła już żyć niejako swoim życiem i pojawia się niekiedy w różnych kontekstach publicznych lub prywatnych prześmiewczych wypowiedzi, jest stwierdzenie z filmu „Trzej kumple”³. Na pytanie postawione Leszkowi

³ „Trzech kumpli” (2008) – film dokumentalny, reż. Anna Ferens, Ewa Stankiewicz.

Maleszce, jednemu z trzech przyjaciół działających wspólnie w opozycji lat siedemdziesiątych i tajemnemu współpracownikowi SB, które brzmiało: „Dlaczego pan donosił na kolegów?” – padła odpowiedź: „To dobre pytanie!”. To stwierdzenie w swoisty sposób zablokowało możliwość dalszego dialogu. Ramy odniesienia dostrzec można też w innych licznych aspektach.

Kulturowe i społeczne aspekty transakcyjnych ram odniesienia

Najogólniej można powiedzieć, że ramy odniesienia to indywidualny sposób spostrzegania świata, który ze względu na przyjęcie określonego stanu Ja różni się od sposobu postrzegania innych ludzi. Jednak na ramy odniesienia można spojrzeć z szerszej perspektywy niż indywidualny punkt widzenia. Jedną z takich perspektyw stwarzają relacje społeczne i kulturowe. Norman L. James, jeden z czołowych analityków transakcyjnych, uznaje kulturowe ramy odniesienia (CFR – *Cultural Frame of Reference*) za podsystem indywidualnego układu odniesienia i główne źródło osobistej tożsamości społecznej, dzięki którym można zintegrować reakcje z poszczególnych stanów ego danej jednostki w sytuacjach kontaktów i spotkań międzygrupowych (James 1994, 206–210).

Tak więc kulturowy układ odniesienia jest podsystemem osobowości i układem odniesienia jednostki. Jest podstawowym źródłem tożsamości międzygrupowej i pozycji społecznej. Zapewnia każdej osobie wiele rodzajów wiedzy i kategorii społecznych, za pomocą których można integrować reakcje poszczególnych struktur ego podczas wymian między grupami lub między rozmówcami. Wszystkie trzy stany ego dostarczają i zapewniają informacje na temat ujawniających się treści, a także inicjują reakcje strukturalne w ramach kultury. Sposoby percepcyjne i motywacyjne związane z kulturowym układem odniesienia są zgodne z nakazami kulturowymi pochodzącymi w przeważającej mierze ze stanu Ja-Rodzic. Stąd niektórzy badacze posługują się więc w tym kontekście pojęciem tzw. „Rodzica Kulturowego” (ang. *The Cultural Parent*). Jest to Rodzic będący wyrazicielem transmisji i integracji kulturowej. Mieści w sobie trzy zaznaczone eliptycznie obszary, które odpowiadają w analizie drugiego stopnia:

- Rodzicowi w Rodzicu – *Etiquette* (wiara, wartości, ideologie, reguły, kody moralne, męskość i kobiecość, przesady, zwyczaje, rytuały, hierarchie społeczne, uprzedzenia itd.).
- Dorosłemu w Rodzicu – *Technicalites* (metody produkcji i dystrybucji, procesy ekonomiczne, nauka i badania, planowanie i organizacja, dystrybucja władzy politycznej itd.).
- Dziecku w Rodzicu – *Character* (doświadczenie miłości i nienawiści, przyjemności i bólu, akceptacji i odrzucenia, narodzin i śmierci, potrzeb, przyjaźni, wolności, sposoby przyjmowania lub sabotowania kulturowej etykiety itd.) (Drego 1983, 224–227).

Rodzic, o jakim mówimy, bywa też traktowany jako czynnik opresji i przemocy kulturowej (Drego 1996, 58–77). Taką perspektywę przyjmuje też często Norman L. James, wyraźnie nie mogąc uwolnić się od freudowskiego przeswiadczenia o przemocy, jaką gotuje ludziom kultura. Między tożsamość jednostki i kultury włącza tożsamość społeczną, która jest połączeniem między indywidualnym układem odniesienia a ramami kulturowymi. Píše:

Podczas spotkań międzygrupowych (np. odwiedzanie innych krajów, interakcja z osobami o różnych tożsamościach rasowych i etnicznych) świadomość różnic często staje się istotna. Osoby wchodzą w interakcje pod względem przynależności do grupy, a nie pod względem tożsamości osobistej (James 1994, 209).

I konkluduje swój artykuł stwierdzeniem, iż:

Znaczenie uznania konsekwencji myślenia kategorialnego i tożsamości społecznej polega na wyjaśnieniu, w jaki sposób złe skutki wiedzy społecznej można zastąpić zachowaniami i transakcjami, które są bardziej spójne z budowaniem społeczności światowej. Kategoryczne odniesienia i restrykcyjne tożsamości społeczne stanowią barierę dla rozwoju pozytywnych relacji międzyludzkich. Sukces ruchów społecznych i wielu innych form zbiorowego rozwiązywania problemów zależy od zdolności do promowania akceptacji i zrozumienia międzygrupowego (tamże, 209).

Pozostawmy bez komentarza zamiar budowania „społeczności światowej” poprzez intencjonalną zmianę zachowań i transakcji, i przejdźmy do implementacji analizy transakcyjnej w obszar edukacji.

Edukacyjne aspekty transakcyjnych ram odniesienia

Julie Hay wiąże nierozzerwalnie kategorię ram odniesienia z przyjętą pozycją życiową, nazywając ją też niekiedy egzystencjalną (Hay 2010, 67–71). Poczucie te określane są przez tę autorkę jako okna na świat. Stanowią podstawowe przekonania danej osoby o niej samej oraz innych ludziach. Postawy te służą niejednokrotnie do usprawiedliwiania swoich zachowań lub podjętych decyzji. Jest to fundamentalny punkt widzenia na zasadnicze wartości, których dana osoba przestrzega i przypisuje innym, oraz sposób, w jaki interpretuje rzeczywistość. W literaturze przedmiotu wyróżnia się z reguły następujące pozycje:

Ja nie jestem OK – Wy (Ty) jesteście OK (-,+);

Ja nie jestem OK – Wy (Ty) nie jesteście OK (-,-);

Ja jestem OK – Wy (Ty) nie jesteście OK (+,-);

Ja jestem OK – Wy (Ty) jesteście OK (+,+).

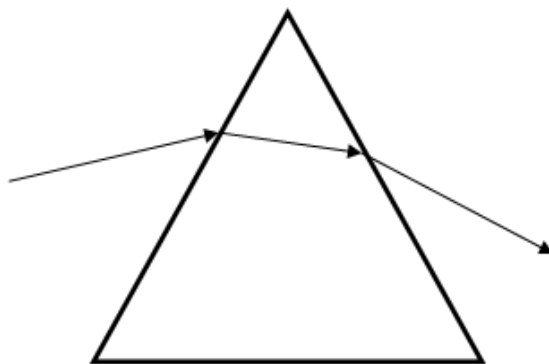
Trzy pierwsze pozycje mają charakter emocjonalny, są w dużej mierze nieświadome oraz powstają we wczesnym okresie życia. Kształtują się pod wpływem otrzymywanych od otoczenia pozytywnych znaków zauważenia i akceptacji lub ich braku. Czwarta pozycja ma charakter świadomie wybranej postawy

życiowej, choć i ją – jak twierdzi przywołana autorka – należy uznawać za rodzaj percepcji, a nie fakt sam w sobie.

„Nasze pozycje życiowe, czy też okna na świat, działają podobnie jak zniekształcające lustro i określają sposób postrzegania przez nas pewnych wydarzeń” – pisze Julie Hay (2010, 69). Ta sama autorka zwróciła też uwagę na fakt, iż układ odniesienia może znacząco modyfikować nasze wzajemne transakcje. Na swoim blogu internetowym podejmuje kwestię tzw. zakwestionowanych transakcji (ang. *refracted transactions*)⁴. Wydaje się, iż równie uprawnione byłoby używanie określenia „załamana transakcja”, gdyż słowo *refrakcja* oznacza właśnie załamanie, tak jak dzieje się w przypadku załamania promieni światła przy zmianie środowiska. Julie Hay pisze o tym tak:

Załamanie można porównać do sposobu, w jaki woda wpływa na kierunek promieni światła – widzimy przedmiot pod wodą i wydaje nam się, że znajduje się on w innym miejscu niż [jest] naprawdę. W przypadku interakcji nasze ramy odniesienia (lub nasze zniekształcone przekonania) mogą działać jak lustro wody (tamże, 112).

Wydaje się, że w poszukiwaniu podobnej analogii sięgnąć można również po przykład pryzmatu (ryc. 3).

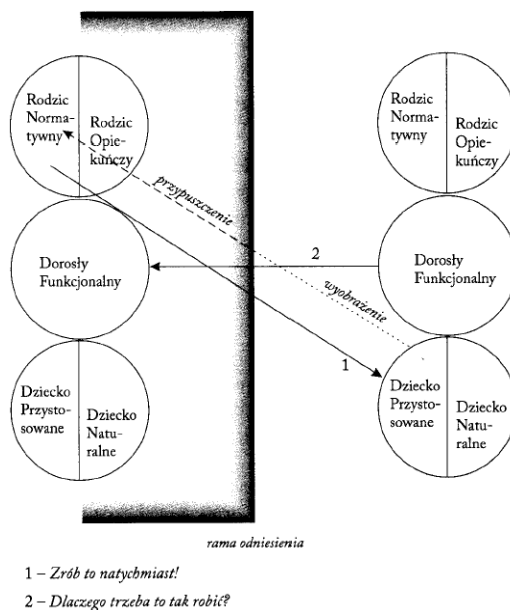
Ryc. 3. Załamanie światła w pryzmacie optycznym

Pojawia się tu też znamienna metafora. Im większa gęstość pryzmatu, tym niejako „trudniej” się światłu „przebić” przez to środowisko i osiąga mniejszą prędkość. Można zatem obrazowo wyobrazić sobie, że im większa jest „gęstość” ram odniesienia (jakkolwiek byśmy to rozumieli, np. sztywność, niezmienność, rygorystyczność itd.), tym konsekwencje przebiegu transakcji będą większe.

Autorka ukazuje przykład takich załamanych transakcji w odniesieniu do wymiany komunikatów między przełożonym a podwładnym w miejscu pracy (ryc. 4).

⁴ J. Hay's ideas – Blog 1: *Refracted Transaction*; <http://www.juliehay.org/blog/julie-hays-ideas-blog-1-refracted-transaction> (dostęp: 27.10.2017).

Ryc. 4. Transakcja zakwestionowana (Hay 2010, 111)

Podwładny zadaje jakieś banalne pytanie (z pozycji swojego stanu Ja-Dorosły) wiążące się z wykonywaniem określonych czynności. Przełożony „odczytuje” jednak ten komunikat opacznie poprzez swoje ramy odniesienia nie jako zwykłe pytanie o to, co lub jak się coś robi, ale będące wyrazem swojego stosunku do podwładnego. W zależności od przyjętej przez siebie pozycji życiowej jego odpowiedź może brzmieć różnie i pochodzić z różnych stanów Ja.

Podobnych sytuacji można doszukiwać się w szkole i w relacjach, jakie mają miejsce między nauczycielem i uczniem. Analogiczne pytanie może zadać nie tylko podwładny, jak w przypadku wcześniejszym, ale uczeń kierujący taki sam komunikat do nauczyciela. Może spostrzegać swoje niekompetencje i przewagę ucznia (-,+). Pojawiające się u nauczyciela zagrożenie może skłaniać go do odpowiedzi zdawkowej lub agresywnej (w myśl opacznej zasady, iż najlepszą obroną jest atak). Postawa, którą niekiedy określa się jako udaremniającą (-,-), przyniesie brak znaczeń we wzajemnej wymianie komunikatów. Z kolei postawa, w której nauczyciel spostrzega siebie jako osobę posiadającą przewagę nad uczniem (+, -) może nieść za sobą ignorowanie ucznia, lekceważenie jego pytania czy obcesowość. Dopiero postawa budująca ramy odniesienia na przekonaniu o wartości własnej nauczyciela oraz ucznia (+,+) stwarza szansę na prawidłowy przebieg transakcji. „W przypadku nauczyciela kierowanie się określoną pozycją transakcyjną, jako istotnym elementem posiadanych przez niego ram odniesienia, ma zasadniczy wpływ na budowanie relacji z uczniem” (Jagięła 2018, s. 213). Wkraczamy w ten sposób w obszar posiadanych przez

nauczycieli kompetencji zawodowych, stanowi to jednak oddzielny przedmiot refleksji, który jednak wart jest podjęcia.

Wnioski

Wydaje się, iż jednym z istotnych aspektów, na jaki zwraca uwagę analiza transakcyjna, jest fakt, iż układy odniesienia często mają wpływ na transakcje międzyludzkie. Mówiąc najprościej – na sposób, w jaki ludzie odnoszą się do siebie. Mogą zatem budować wzajemne stosunki i więzi na postawie egzystencjalnej, wyrażającej się przeświadczeniem, że zarówno oni sami, jak również ktoś inny, czy inni ludzie w swym ogóle, są OK (tzw. postawa Okness). Mogą też, wręcz przeciwnie, pozostawać w postawie braku akceptacji dla siebie i innych. Ramy odniesienia są zatem w stanie znacząco modyfikować relacje międzyludzkie w sposób korzystny, nacechowany szczerością, otwartością i zdolnością do budowania intymnych związków lub – odwrotnie – cechować się brakiem zaufania, podejmowaniem manipulacyjnych gier interpersonalnych czy chęcią narzucania innym swojej woli poprzez władzę na nimi.

Innym ważnym dorobkiem, jaki wnosi analiza transakcyjna do rozumienia zachowania ludzi poprzez ramy odniesienia jest łączność z rolą, jaką odgrywa wychowanie i przekaz międzygeneracyjny, zarówno poprzez sam osobowościowy stan Ja-Rodzica, jak i skrypty jednostkowe oraz kulturowe. Rodzina stanowi swoisty pryzmat, przez który przez resztę życia spostrzegamy siebie, innych i świat. Tworzy fundamentalny system przekonań. Buduje konstruktywny lub destrukcyjny program życia, określany w analizie transakcyjnej mianem skryptów, które czynią jednostki osobami wygrywającymi swoje własne życie lub – przeciwnie – przyczyniają się do jego przegrywania.

Jeśli ramy odniesienia są swoiście rozumianym oknem, przez które patrzymy na innych i świat oraz znajdujemy w nim swoje własne odbicie, wówczas warto pomyśleć nad tym, aby owo okno dostarczało nam obrazu pozbawionego zniekształceń i deformacji. Znaczenie wychowania i nauczania odgrywa tutaj niepoślednią rolę, o czym ciągle warto pamiętać. Perspektywa, przez którą nauczyciel spostrzega ucznia, a zapewne również szerszy kontekst procesu nauczania i uczenia się, decyduje w dużej mierze o jakości i efektywności procesu edukacyjnego.

Bibliografia

Colman A.M. (2009), *Słownik psychologii*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.

- Drego P. (1983), *The Cultural Parent*, "Transactional Analysis Journal", 4 (13), 224–227.
- Drego P. (1996), *Cultural Parent Oppression and Regeneration*, "Transactional Analysis Journal", 1(26), 58–77.
- Hay J. (2010), *Analiza transakcyjna dla trenerów*, Grupa Doradczo-Szkoleniowa TRANSMISJA, Kraków.
- Jagiela J. (2012), *Słownik analizy transakcyjnej*, Wydawnictwo AJD, Częstochowa.
- Jagiela J. (2018), *Model zakwestionowanej transakcji Julie Hay z edukacyjnej perspektywy*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Humanistyczno-Pedagogicznego im. Jana Długosza w Częstochowie. Pedagogika”, t. XXVII, 1, 209–220, <http://dx.doi.org/10.1692/p.2018.27.16>.
- James N.L. (1994), *Cultural Frame of Reference and Intergroup Encounters: A TA Approach*, "Transactional Analysis Journal", 3(24), 206–210.
- Mellor K., Schiff E. (1975), *Discounting*, "Transactional Analysis Journal", 3(5), 295–302.
- Schiff J. i in. (1969), *Reparenting in Schizophrenia*, "Transactional Analysis Bulletin", 8, 45–75.
- Schiff J.L., Schiff A., Schiff E. (1975), *Frames of Reference*, "Transactional Analysis Journal", 3(5), 290–294.
- Stewart I., Joines V. (2016), *Analiza transakcyjna dzisiaj*, Dom Wydawniczy REBIS, Poznań.

Reference frameworks in transactional analysis

Summary

The presence of reference frameworks in psychology is complemented by the existence of this concept in transactional analysis. In their current understanding, they are the structure of interrelated responses from the integrated ego-state to specific stimuli. Reference frameworks provide an individual with the opportunity to develop a general perceptual, intellectual and emotional system that influences his behaviour. They constitute a system used to define oneself, other people and the world. The system of reference is present in the individual's script, his psychological games and transactions. As far as transactions are concerned, they are often tangential, blocking, or refracted. Apart from individual reference frameworks, transactional analysis is interested in their broader social and cultural contexts, which constitute their subsystem functioning as a source of identity. It reveals itself during intercultural exchanges or confrontations. Reference frameworks, being a kind of a window to the world, influence interpersonal relations and the links that exist within them.

Keywords: reference frameworks, transactional analysis, tangential transactions, blocking transactions, refracted transactions, cultural reference frameworks.